

Schaktningsövervakning vid Berga kyrka

2019

RAÄ 72:1, Berga 2:1, Berga socken, Ljungby kommun, Kronobergs län, Småland

Andreas Emilsson

Arkeologisk rapport 2019:13

MUSEIARKEOLOGI SYDOST
– en del av Kalmar läns museum

Schaktningsövervakning vid Berga kyrka

2019

RAÄ 72:1, Berga 2:1, Berga socken, Ljungby kommun, Kronobergs län, Småland

Författare	Andreas Emilsson
Copyright	Kalmar läns museum 2019
Redaktion	Helena Victor, Stefan Siverud
Kartor	Publicerade i enlighet med tillstånd 507-98-2848 från Lantmäteriverket
Förlag	Kalmar läns museum
ISSN	1400-352X

Abstract

Keywords: Berga Church, staircase, clay pipe

The Department of Museum Archaeology at Kalmar County Museum has conducted a trial excavation regarding a rebuilding of the stairs to the main entrance to Berga Kyrka.

Underneath the stairs, about a meter below ground level of the cemetery, a clay pipe and a few bone fragments were found.

Innehåll

Sammanfattning	7
Inledning	8
Topografi och fornlämningsmiljö	9
Genomförande	12
Resultat	14
Fynd	15
Tolkning och åtgärdsförslag	16
Referenser	17
Tekniska och administrativa uppgifter	18
Bilagor	19

Karta över Kronobergs län med platsen markerad.

Sammanfattning

Museiarkeologi sydost har genomfört en schaktningsövervakning i samband med en omläggning av trappan vid huvudentrén till Berga kyrka. Vid schaktningsövervakningen påträffades en rännformad nedgrävning med lätt humös fyllning

med inslag av sot. I fyllningen påträffades ett skaft till en kritpipa samt några fragment av obränt ben. Fyndplatsen låg ca 1 meter lägre än marknivån på kyrkogården.

Inledning

Inför en planerad omläggning av trappan vid huvudentrén till Berga kyrka har Museiarkeologi sydost efter beslut från Länsstyrelsen i Kronobergs län genomfört en arkeologisk schaktningsövervakning. Schaktningsövervakningen genomfördes vid 2 olika tillfällen, den 2:e april och den 8:e april 2019.

Trappan som omfattades av omläggningen gick från parkeringen framför kyrkan och in på kyrko-

gården. Den bestod av flera etager med stenläggning mellan avsatserna. En bit in på kyrkogården övergår trappan i en plan stenläggning (som ej berördes av omläggning) innan trappgången in i kyrkan.

Exploator var Berga pastorat/Svenska kyrkan som även bekostade undersökningen.

Topografi och fornlämningssmiljö

Berga kyrka ligger på en höjdplatå strax väster om ån Lagan i den norra kanten av samhället Lagan. Den nuvarande kyrkan byggdes under 1800-talet efter att en äldre stenkyrka revs (RAÄ Berga 72). Den rivna kyrkan hade ett medeltida ursprung och låg strax söder om den nuvarande kyrkan (fig. 2). Denna medeltida kyrka byggdes under 1100-talet och var av romansk typ med absid. Kyrkobyggnaden hade ett brett västtorn och var en av de större medeltida kyrkorna i Finnveden (Hansson 2008:157; Vogel & Salminen 1993:8). Från den äldre kyrkan finns flera medeltida inventarier som en fabeldjursfunt, två träskulpturer samt ett triumfkrucifix, alla föremål från 1200-talet (Ullén & Vassi 1998:49). Kyrkan finns dokumenterad genom en uppmätning från 1815

som genomfördes i samband med att den revs (Hansson 2008:157).

Biskopen i Linköping hade en tydlig koppling till Berga under 1200-talet och han ägde flera gårdar i området. Biskopen fick år 1279 även tillåtelse av Kung Magnus Ladulås att anlägga en köpstad vid Berga, vilket om så skett hade gjort Berga till den sjunde medeltida staden i Småland. Planen på en stad i Berga förvekligades dock aldrig och försvann helt då biskopen dog år 1282 (Larsson 2009:73; Larsson 1975:107). Att Berga är en plats med tidig strategisk betydelse genom dess läge vid ån och Laganstigen är tydlig. En väg, med anor från åtminstone yngre järnålder, löpte även via Rydaholm, Moheda och förband den centrala

Figur 1. Kyrkans utformning på häradskartan över Sunnerbo från slutet av 1600-talet.

Figur 2. Registrerade fornlämningar i närområdet.

delen av Värend med Laganstigen just vid Berga (Larsson 1975:9, 16).

Vid några tillfällen har arkeologiska insatser gjorts uppe på den aktuella höjdplatån vid kyrkan. I början på 1990-talet genomfördes en schaktningsövervakning vid området för den medeltida kyrkan. Vid denna undersökning som genomfördes tillsammans med intresserade församlingsbor frilades delar av grundmuren till kyrkan och dess läge kunde mer exakt klargöras. Vid undersökningen påträffades även spår efter järnframställning under absiden till kyrkan. Då tolkades det som järnframställningen kunde vara kopplad till en tillfällig smedja som använts vid byggandet av kyrkan (Vogel & Salminen 1993). Vid en undersökning i början på 1980-talet öster om kyrkogården påträffades en klockgjutargrop, RAÄ Berga 313:1. Genom ¹⁴C-dateringar daterades gropan till 1200/1300-tal (Persson 2002).

Uppe på höjdplatån har även spår efter en äldre bebyggelse påträffats som föregått kyrkan (RAÄ Berga 64:1). År 1983 undersöktes en ca 25 m² stor yta norr om dagens kyrka. Under ett ca 1 meter tjockt lager med utfyllnadsmassor framkom ett 0,5 m tjockt kulturlager. I kulturlagrets övre del påträffades härdar, fynd av degelfragment/spår efter bronsantverk, järnföremål, keramik m.m. I botten på kulturlagret fanns ett grophus. Keramiken som påträffades var så kallad östersjökeramik, som kan dateras till yngre järnålder/tidig medeltid (Åhman 1983a; Persson 2002). Ytterligare en mindre yta kom att undersökas 2002 med anledning av en planerad husbyggnation. Vid undersökningen 2002 framkom 14 anläggningar samt 15 fynd. Fynden utgjordes främst av förhistorisk keramik. De ¹⁴C-dateringar som genomfördes pekade på en aktivitet under folkvandringstid/vendeltid (Persson 2002).

De arkeologiska undersökningarna vid Berga kyrka visar således tydligt att det funnits en bo-

plats från i alla fall mellersta och yngre järnålder. Sannolikt kan även spåren efter järnframställning som hittades under absiden till den medeltida kyrkan också kopplas till detta sammanhang. Intill kyrkogårdsmuren vid den södra ingången står även idag två skadade runstenar, RAÄ Berga 137:1 och 137:2 (Sm 27 & 28). Den ena vittnar om en man som dog i England och den andra stenen är än mer skadad och berättar om Vinter (eller Öjvind) som dött, kanske även detta i England. Sammantaget tyder det mesta på att boplatsen såväl som uppförandet av den efterföljande kyrkan kan kopplas till en lokal/regional elit. Inom kyrkogården finns även två stenar försedda med inhuggen fördjupning och ränna, RAÄ Berga 138 och 140. Väster om kyrkan, vid ingången till kyrkogården, fanns tidigare fragment efter en gravvård med ett inristat kors, RAÄ Berga 139.

Fornlämningsmiljön i övrigt i Berga socken präglas av synliga spår efter främst yngre järnålder genom de mångtaliga gravfälten, t.ex. RAÄ Berga 146:1. Boplatser från perioden har undersökts vid Hallsjö (Billström 2015).

Arkeologiska undersökningar har även påträffat spår efter mer dolda lämningar från andra arkeologiska perioder. Från yngre bronsålder och äldre järnålder finns i det strax norr om Berga kyrka belägna gravfältet RAÄ Berga 62:1, flera stensättningar med brända mänskliga kvarlevor undersökts (Åhman 1983b; Emilsson m.fl. 2017).

Spåren från stenålder var länge få i området. Inför breddningen av E4an kunde dock flera sammanhang klargöras. Strax intill ån Lagan undersöktes bland annat boplatsen RAÄ Berga 347. Här har det påträffats flera hundra fynd av slagen flinta från främst mesolitikum (Emilsson m.fl. 2017; Alexandersson m.fl. pågående arbete). I närområdet finns även de undersökta stenåldersboplatserna RAÄ Dörarp 199 och RAÄ Berga 342 (Emilsson m.fl. 2017; Kronberg 2015).

Genomförande

Undersökningen genomfördes i form av en schaktningsövervakning i samband med omläggningen av stentrappan. Schaktningsövervakningen genomfördes i 2 etapper utifrån trappläggningen och var inte möjligt att genomföras sammanhängande vid ett tillfälle.

En rutgrävning med skärsvleiv genomfördes i några utvalda ytor, se bilaga 1 för schakt och rutbeskrivning.

Undersökning och rensning har gjorts för hand med skärsvleiv och hacka efter att ovanliggande sten och sättsand tagits bort med grävmaskin.

Inmätning har gjorts med RTK-GPS i koordinatssystem Sweref99TM. Dokumentation i fält har gjorts digitalt med hjälp av dokumentationssystemet IDA.

Syfte

I Länsstyrelsens förfrågningsunderlag anges att syftet med undersökningen är att på ett vetenskapligt sätt dokumentera eventuella fornlämningar som framkommer i samband med markarbetena. Följande frågeställningar presenterades inför undersökningen:

- En äldre kyrka har funnits på platsen; kan ev. spår efter en tidigare kyrka/kyrkogård påträffas?
- Boplatzlämningar har tidigare undersökts på kyrkogården. Finns det ytterligare lämningar från denna väster om kyrkan?
- Finns det gravar som kan tillhöra en äldre fas?
- Finns det lämningar utanför den nuvarande kyrkogårdsmuren?

Resultat

Den genomförda omläggningen av trappan och dess plana etager innebar att huvudsakligen den befintliga stenläggningen och sättsanden togs bort. I fall underliggande lager var ostabila togs dessa även bort. Generellt var dock schaktdjupet omkring 0,25–0,30 m och ytan som sammantaget berördes av omläggning var ca 40 m² (se bilaga 1).

Den västra änden av trappan närmast parkeringen var helt uppbyggd av påfört grus, sten och betong. Den plana etagen som följde därefter hade en orangeaktig sand med spridda fläckar av humöst material under sättsanden. Sannolikt rör detta sig om delar av en naturlig markhorisont. In mot kantstenarna fanns en upp till ca 0,30 m bred remsa med humös sand med bitvis inslag av

Figur 3. Rännformad nedgrävning in mot kantstenarna på trappkonstruktionen. Nedgrävningen gick dock djupare ner än vad de befintliga kantstenarna låg, vilket kan tyda på att den kan kopplas till en äldre trappkonstruktion. Foto mot SÖ.

kol och sot (fig. 3, bilaga 1). För att försöka utröna vad denna representerade valdes några delar att undersökas. I de rutor som grävdes och tangerade denna påträffades ett skaft till en kritpipa, några tegelbitar och ett obränt mindre benfragment. Tolkningen är att det sannolikt rör sig om nedgrävning till de kraftigare kantstenarna eller till äldre konstruktionsdetaljer som ingått i trappan. Denna del av trappan låg ca 1 m under marknivån jämfört med dagens kyrkogård (fig. 4)

Trappan som ledde in i kyrkan hade ett helt uppbyggt fundament bestående av sand och betong och saknade helt arkeologiska spår.

Fynd

Fynden som påträffades bestod av ett skaftfragment till en kritpipa (F1), ett obränt ben samt några små tegelfragment. Det sönderdelade mindre obrända benet och tegelfragmenten samlades inte in utan noterades enbart.

Skaftet till kritpipan var 40 mm långt och vägde ca 9 gram.

Figur 4. Nivåskillnaden på ytan där rännan framkom och dagens kyrkogård. Foto mot S.

Tolkning och åtgärdsförslag

Resultatet visar att marken vid trappan har fyllts ut och jämnats till. I den plana etagen mellan trappavsatserna in till kyrkogården fanns spår efter en äldre nergrävning in mot kantstenen i ett ursprungligt skikt med orangeaktig sand. Sannolikt är nedgrävningen kopplad till en äldre trappkonstruktion då denna tydligt sammanföll med de större kantstenarna. I två rutor som grävdes och tangerade nergrävningen påträffades en bit av en kritpipa, ett mindre obränt benfragment samt några små bitar tegel. Denna del av trappan låg ca 1 meter under dagens marknivå för kyrkogården

och även delvis utanför kyrkogårdsmuren, vilket kan jämföras med undersökningen 1983 där det kunde konstateras att delar av kyrkogården hade fyllts ut med ca 1 m massor.

Inga spår efter gravar påträffades men sannolikt kan de små obrända ben som hittades kopplas till kyrkogården. Inga anläggningar framkom som går att härleda till den äldre boplatsen.

Inga vidare åtgärder föreslås inom den aktuella undersökningsytan vid trappan.

Referenser

- Billström, L. 2015. Arkeologisk undersökning 2012. Hallsjö 6:1. Hallsjö bytomt. Kronobergs län, Småland, Ljungby kommun, Dörarps socken. Fornlämning Dörarp 133:1. RAÄ UV Syd. Arkeologiska uppdragsverksamheten rapport 2015:38.
- Emilsson, A., Alexandersson, K. & Lundholm, S. 2017. E4 Ljungby – Delsträcka norr. Arkeologisk förundersökning 2016. RAÄ Berga 343, 344, 345, 347 & 348. RAÄ Dörarp 195, 196, 197 & 199. Ljungby kommun, Kronobergs län. Kalmar läns museum arkeologisk rapport 2017:1.
- Kronberg, O. 2015. Arkeologisk förundersökning 2012. Arkeologiska förundersökningar för Sydvästlänken i Kronoberg. Småland, Kronobergs län, Ljungby kommun, Berga och Hamneda socken, fornlämning Berga 341, 342, Hamneda 338 och 24040. RAÄ UV syd. Arkeologiska uppdragsverksamheten 2015:10.
- Persson, C. 2012. Arkeologisk förundersökning, RAÄ 64, Berga socken, Kronobergs län. Smålands museum rapport 2002:12.
- Ullén, M. & Vassi, H. 1998. Kyrkobyggnader i Kronobergs län. Växjö. Länsstyrelsen i Kronobergs län.
- Vogel, R. & Salminen, L. 1993. Arkeologisk dokumentation av Berga gamla kyrka. Smålands museum rapport 1993.
- Åhman, E 1983a: Rapport. Boplats vikingatid/medeltid, Kyrkogården Hulan 1:22, Berga sn, Småland. Smålands museum. Kulturhistorisk undersökning 23.
- Åhman, E. 1983b. Gravfält, förromersk järnålder, Hulan 1:10 och 1:29, Berga sn, Småland. Smålands museum. Kulturhistorisk undersökning 21.
- Lantmäteristyrelsens arkiv:**
Häradskarta. Sunnerbo härad 1685

Tekniska och administrativa uppgifter

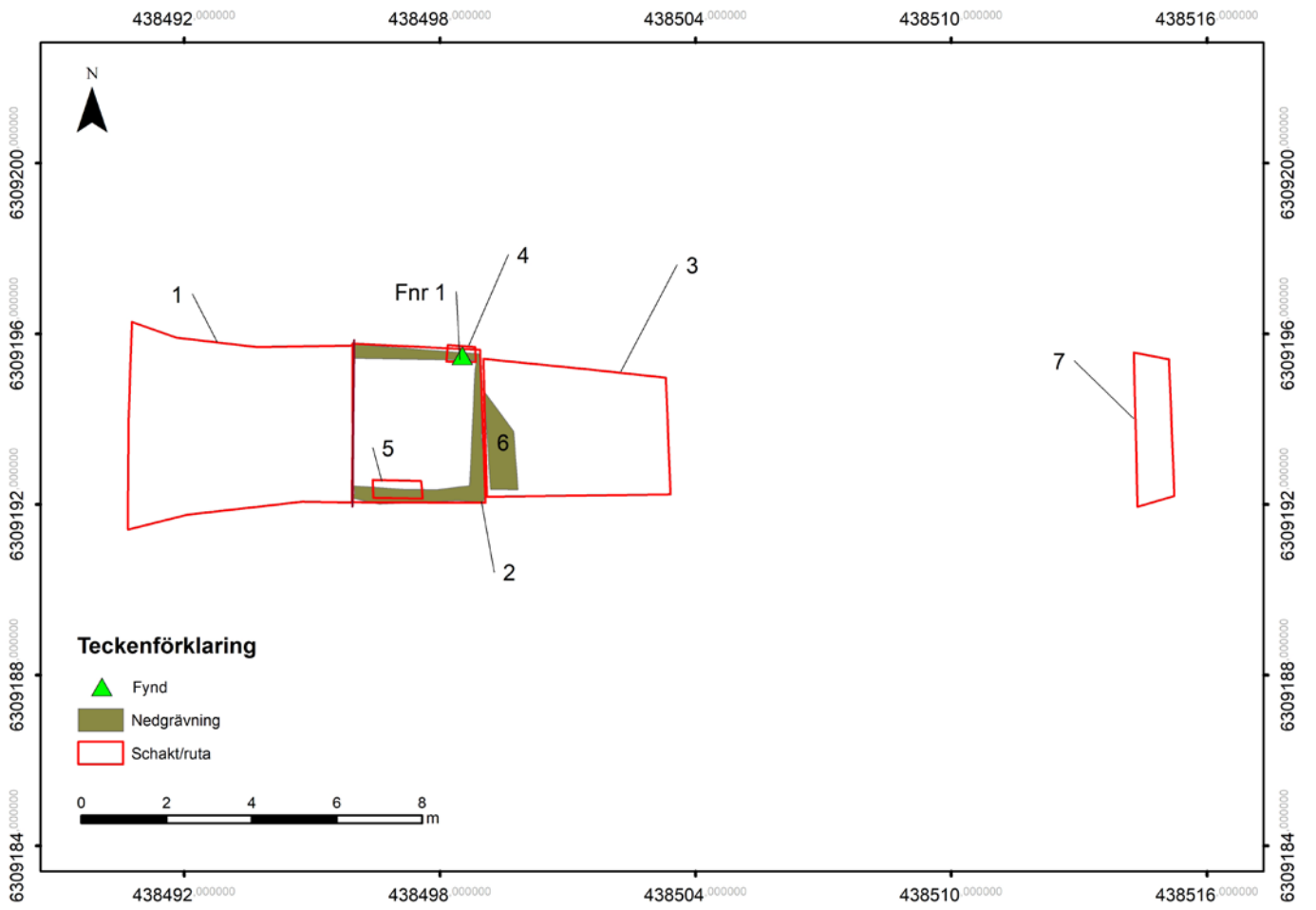
Länsstyrelsens dnr:	431-5100-2018
Kalmar läns museums dnr:	33-352-2018
Projektnummer KLM:	A1928
Uppdragsgivare:	Berga pastorat, Svenska kyrkan.
Landskap:	Småland
Kommun:	Ljungby
Socken:	Berga
Fastighet:	Berga 2:1
Fornlämningsnr:	72:1
Ekonomisk karta:	Berga SÖ, 5D 2h
X koordinat:	6309194 (N)
Y koordinat:	438500 (E)
Latitud:	56.922326
Longitud:	13.989702
M ö h:	150 möh
Fältarbetstid:	April 2019
Antal arbetsdagar:	2
Maskintid:	-
Personal:	Andreas Emilsson
Foto, Du-nummer:	DU313
Fyndnummer:	Fnr 1
Fynd:	Fynden förvaras i väntan på fyndfördelning i Museiarkeologi sydosts lokaler i Växjö.
Analyser:	-
Dokumentation:	All dokumentation förvaras på KLM.
Inmätning:	Koordinater och höjdangivelser i rikets koordinatsystem SWEREF99TM och RH2000.

Bilagor

Bilaga 1. Kontexttabell24

Bilaga 1. Kontexttabell

Id	Längd (m)	Bredd (m)	Djup (m)	Beskrivning
1	5	4	0,25	<p>Del av trappan som låg helt utanför kyrkogårdsmuren och gick ner mot parkeringen. Trappan utgörs av ca 0,15 m tjock sten som övergår i ca 0,10 m tjock fin sättsand.</p> <p>På den nedre etagen av trappan ligger stenläggningen på en utfyllnad av fin sand blandat med sten upp till 0,30 m. Här låg även bitar av cement.</p>
2	3,5	3	0,3	<p>Stenläggningen och sättsand var ca 0,25 m tjock. Denna del av trappan utgjordes av en plan yta vid ingången genom kyrkogårdsmuren. Marknivån låg ca 1 m under dagens kyrkogård.</p> <p>Här fanns en upp till 0,30 m bred rännliknande nedgrävning med mörk humös sand. Här fanns även ett inslag av kol och sot. Denna låg in mot kantstenarna i trappan.</p>
3	4	3	0,3	<p>Plan stenläggning som ligger innanför kyrkogårdsmuren med tillhörande trappa upp till kyrkogården.</p> <p>0,12 m tjock stenläggning med underliggande ca 0,10 m tjock fin ljus sand. Därunder orangebrun matjordsflammig sand, sannolikt är detta delar av en ursprunglig markhorisont. Visst inslag av grått grus som tolkas som utfyllnad.</p>
4	0,7	0,4	0,4	<p>Ruta som delvis tangerar rännliknade nedgrävning. Översta 0,10 m består av gatusten med en undeliggande ca 0,05 m tjock ljus sandlins/sättsand. Där under kommer ljus brun/orange sand med spritt inslag av matjord. Samt den tolkade rännan A6. Fynd av en kritpipa.</p>
5	1,2	0,4	0,35	<p>Ruta som delvis tangerar rännliknade nedgrävning. 0,15 m gatusten och fin ljus sand. Därunder ljusbrun/orange fin sand, visst inslag av matjord samt rännan A6. Fynd av några obrända benfragment och tegel. I det övre sandlagret fanns någon mindre bit planglas.</p>
6	Ca 8	0,3–0,6	0,15	<p>Rännliknande nedgrävning. Ev nedgrävningskant till äldre kantsten/trappkonstruktion. Mer flammig i norr och mer humös med kolinslag i söder. Ett fynd av kritpipa och enstaka små obrända ben samt tegel-fragment.</p>
7	Ca 4	-	-	<p>Trappa in i kyrkan. Helt uppbyggd av fyllnadsmassor och cement.</p>

Adress Box 104,
S-392 21 Kalmar

Telefon 0480-45 13 00

E-post info@kalmarlansmuseum.se
Webb kalmarlansmuseum.se

